

Романчук А. І.  
Інституту педагогіки НАПН України

## ОРГАНІЗАЦІЯ ТРУДОВОГО ПРОФІЛЬНОГО НАВЧАННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ У ЗАГАЛЬНООСВІТНІЙ ШКОЛІ УКРАЇНИ В 70-80 РОКИ ХХ СТ.

*У статті розглядаються умови організації трудового профільного навчання в сільській школі, приділяється увага особливостям його змісту в 1970-80 рр. ХХ ст. Аналізується теорія і практика трудової підготовки учнів у вказаний період.*

**Ключові слова:** трудова підготовка, трудове профільне навчання, професійне самовизначення учнів.

**Постановка проблеми та аналіз останніх публікацій.** Сучасний етап розвитку вітчизняної загальноосвітньої школи привертає увагу науковців та педагогів-практиків насамперед наявністю численних проблем та перешкод. Однак, значна кількість із них не лише вже поставала перед системою освіти в попередні періоди, а й була успішно розв'язана. Саме тому слід звернутися до набутого раніше досвіду, детально вивчити його та впровадити кращі ідеї в сьогодення.

До здобутків попередніх років можна віднести створення та функціонування в закладах освіти системи трудового профільного навчання, суспільно корисну діяльність школярів, допрофесійну підготовку, профорієнтацію тощо. На це неодноразово вказували у своїх дослідженнях А. Вихрущ, С. Дем'янчук, М. Левківський, Н. Калініченко, В. Мадзігон, В. Макарчук, В. Сидоренко, Г. Терещук, Д. Тхоржевський та ін.

**Мета статті** – виявити особливості організації трудового профільного навчання старшокласників у загальноосвітніх школах України в 1970-80 р.р.

Виклад основного матеріалу. Трудове профільне навчання у 70-ті роки було визначене рядом спеціальних постанов ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР. Статут середньої загальноосвітньої школи (1970), “Про завершення переходу до загальної середньої освіти молоді і дальший розвиток загальноосвітньої школи” (1972).

Нові завдання сільської школи з трудового виховання були сформульовані в постанові ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР “Про заходи по дальшому розширенню підготовки кадрів механізаторів для сільського господарства” (1970), яким Міністерство освіти СРСР і Рада Міністрів УРСР зобов'язувались ввести з 1970/1971 навчального року в середніх загальноосвітніх школах, що мали необхідні умови, навчання старших класів роботі на тракторах, комбайнах та інших сільськогосподарських машинах; “Про заходи про подальше покращення умов праці сільської загальноосвітньої школи” (липень 1973 р.) Міністерствам освіти союзних республік пропонувалось прийняти заходи до покращення трудового виховання учнів сільських шкіл, створити умови для вивчення в кожній середній сільській школі сільськогосподарської техніки або автосправи .

Поява цих документів сприяла розвитку науково-методичного забезпечення системи трудової підготовки учнів. Радянська наука завжди реагувала на партійно-державні вказівки. Тому, поява майже кожного року відповідної постанови в певній мірі забезпечувала стабільну увагу до самої проблеми. По-друге, прийняття вище названих документів поступово готувало своєрідний перехід загальноосвітньої школи на новий рівень. По-третє, пізніші події покажуть, що більшість документів не одержали належної фінансової підтримки, що обумовлювало наявність окремих прикладів передового педагогічного досвіду і, в той же час, не могло докорінно поліпшити роботу всієї системи.

XXV з'їзд (1976) поставив вимогу “більше уваги приділяти трудовому вихованню учнів, професійній орієнтації молоді” [4]. Ці вказівки з'їзду партії отримали розвиток та конкретизацію в Постанові ЦК КПРС та Раді Міністрів СРСР “Про подальше вдосконалення навчання, виховання учнів загальноосвітніх шкіл та підготовки їх до праці” (грудень

1977 р.). “В сучасних умовах, – говорилося в постанові, – коли в країні здійснився перехід до всезагальної середньої освіти, випускники середньої школи за період навчання повинні опанувати глибокі знання основ наук і трудові навички для праці в народному господарстві” [5]. В постанові пропонувалося зосередити зусилля органів народної освіти, партійних, профспілкових та комсомольських організацій, трудових колективів на організацію конкретної допомоги школі для “конкретного поліпшення трудового виховання, вдосконалення підготовки учнів до суспільно корисної, виробничої праці” [5].

Подальший розвиток ідеї концентрації засобів для здійснення трудового профільного навчання, виховання й профорієнтації учнів сприяв створенню нової організаційної форми – міжшкільних навчально-виробничих комбінатів трудового навчання і профорієнтації.

Особливо ця робота активізувалась після прийняття постанови Ради Міністрів СРСР (серпень 1974 р.) “Про організацію міжшкільних навчально-виробничих комбінатів трудового навчання і професійної орієнтації учнів”.

У вищеназваній постанові Ради Міністрів СРСР “Про організацію міжшкільних навчально-виробничих комбінатів трудового навчання і професійної орієнтації учнів” від 23 серпня 1974 року визначені їх основні завдання: ознайомлювати учнів з трудовими процесами та змістом праці робітників і колгоспників, здійснювати професійну орієнтацію учнів з метою підготовки їх до свідомого вибору професії, прищеплювати учням початкові навички праці за обраною професією .

Наприкінці 70-х років ХХ століття у трудовій підготовці на перший план виходить трудове профільне навчання, що було передбачено навчальним планом загальноосвітньої школи. З 1981/82 навчального року вдвічі збільшується кількість годин на трудове навчання в старших класах і становить чотири години на тиждень. Запроваджувалися нові програми, які передбачали диференціацію змісту трудового навчання для міських і сільських шкіл, для хлопців і дівчат, та для класів, які не поділяються на групи.

У цей період трудове профільне навчання проводиться на базі шкільних майстерень, міжшкільних навчально-виробничих комбінатів і майстерень, промислових і сільськогосподарських підприємств. Проводилася велика робота щодо створення робочих кімнат для трудового навчання учнів початкової школи, кабінетів обслуговуючої праці, майстерень, міжшкільних навчально-виробничих комбінатів, а також бази для трудового профільного і професійного навчання.

Професійна орієнтація стала невід’ємною складовою виховної роботи школи. Для ознайомлення учнів зі світом професій проводили масові виховні заходи: олімпіади з трудового навчання, конкурси на кращого у професії, змагання юних механізаторів, операторів машинного доїння, злети представників трудових об’єднань школярів, виставки технічної творчості, зустрічі з передовиками виробництва тощо.

При школах створювалися ради з профорієнтації, до складу яких входили керівники підприємств, медичні працівники, класні керівники 8-10 класів, батьки учнів. Вони допомагали учням у виборі професії. Таку ж місію виконували наставники – фахівці, які за власним бажанням навчали молодь професійній майстерності.

Учні, які закінчували середні трудові політехнічні школи, одержували атестат про середню освіту, посвідку про присвоєння кваліфікації по обраній ними професії і право вступати до вищих учбових закладів. Середні школи створювались як окремо від восьмирічної школи, так і разом з нею.

Наступним кроком у становленні трудового профільного навчання молоді стала реалізація Постанови Верховної Ради СРСР “Про основні напрями реформи загальноосвітньої і професійної школи” від 10 квітня 1984 року, яка поклала початок нового періоду розвитку трудового профільного навчання [6, с. 16-21].

Завдання перед школою ставились різнопланові. Але, на думку авторів, реформа повинна була докорінно поліпшити трудове виховання і професійну орієнтацію учнів. Для

досягнення мети пропонувався традиційний перелік заходів: поліпшити матеріальну базу, закріпити за кожною школою базове підприємство, створити на підприємствах умови для трудового навчання учнів, збільшити час на трудову підготовку учнів, забезпечити економічне виховання учнів, поєднувати навчання з продуктивною працею та ін.

12 квітня 1984 року Верховна Рада СРСР підтримала ідею про реформування загальноосвітніх і професійних шкіл. Більше того, 12 квітня 1984 року ЦК КПРС і Рада Міністрів СРСР приймають спеціальну постанову “Про поліпшення трудового виховання, навчання, професійної орієнтації учнів і організації їх суспільно-корисної продуктивної праці”. Розпочинаючи із восьмого класу, учні навчалися і працювали у складі учнівських виробничих бригад, у міжшкільних навчально-виробничих комбінатах, навчальних цехах і дільницях на підприємствах і в профтехучилищах.

У середній загальноосвітній школі (10-11 класи) на цій же базі, а також безпосередньо на робочих місцях на виробництві організовувалось трудове профільне навчання за найбільш масовими професіями з урахуванням в них потреб даного регіону. За наявності необхідних умов воно завершувалось оволодінням певною професією і складанням кваліфікаційних екзаменів в установленому порядку.

Така система трудового виховання, навчання і професійної орієнтації учнів сприяла тому, що до закінчення неповної середньої школи учні свідомо обирали професію і відповідний навчальний заклад для продовження освіти.

Метою трудового виховання і навчання ставилося виховання любові до праці і поваги до людей праці; ознайомлення учнів з основами сучасного промислового і сільськогосподарського виробництва, будівництва, транспорту, сфери обслуговування; формування в них у процесі навчання і суспільно корисної праці трудових навичок і вмінь; сприяння свідомому вибору професії і одержання початкової професійної підготовки.

Для досягнення цього передбачалося збільшення часу на трудове профільне навчання, удосконалення змісту трудового навчання.

Зміст трудового профільного навчання, визначався в якості головних напрямів роботи в промисловості, сільському господарстві, сфері обслуговування.

Передбачалося виділення окремих педагогічних працівників для участі в організації праці учнів, здійснення педагогічного керівництва їх трудовою діяльністю, забезпечення її зв'язку з трудовим і професійним навчанням, загальноосвітньою підготовкою, вихованням і профорієнтаційною спрямованістю. Активну участь в організації праці учнів брали комсомольські й піонерські організації, органи учнівського самоврядування. Період 70–80 років був вершиною розвитку трудового профільного навчання учнів загальноосвітньої школи.

Але більшість визначених заходів щодо реалізації реформи залишилися на папері. На це звертав увагу міністр освіти М. Фоменко на V з'їзді учителів України (1987): “В останні роки ми захопились словесним роз'ясненням норм моралі, забули рекомендації А. С. Макаренка, який писав, що будь-якої якості особистості... не виховати одними розмовами, що для цього треба людину залучити до такої діяльності, щоб відповідні якості практично проявлялись і закріплювались” [8, 15].

Дуже вдало охарактеризував цей етап дослідник О. Пашков, зазначаючи, що ця реформа “так би і стала ще однією віхою “на шляху перемог та здійснень”, але прийшов час ліберального романтизму, названого “перебудовою”. Проте і в світі дозволеної гласності та відкритості досягнення здавалися не дуже разючими” [7, 6].

“Перебудова” надала можливість відкрито обговорювати стан справ в освіті. І з'ясувалось, що останні десятиліття країна жила у полоні ілюзій, перебувала в полоні декларацій про загальний добробут, не бажаючи помічати різницю між бажаним та реаліями дійсності. Ілюзорні були й “безперервні та всезростаючі” досягнення в галузі освіти.

“Гласність” показала, що в системі суспільних пріоритетів роль народної освіти знизилася, що багато загальноосвітніх шкіл України працювали в непристосованих приміщеннях, без необхідного обладнання. З'ясувалося, що з 1,5 млн. робочих місць для школярів половина не відповідає вимогам трудового профільного навчання; що 90% обладнання, призначеного для трудового та професійного навчання учнів, зношено та потребує заміни; що тисячі сільських шкіл так і не мають земельних ділянок; що професії, отримані в школі, непотрібні дітям – лише 11-14% випускників в 1986–1987 роках пов'язали з ними свій трудовий шлях; що непотрібні їм випускники шкіл підприємству – на виробництві підтверджувалися не більш 4% наданих учням розрядів [7, 6].

Ще одна з головних прикмет “перебудови”, яка вплинула на реформування системи освіти й в тому числі на розвиток трудового профільного навчання, - крутий поворот в аграрній політиці. На селі почала складатися нова система соціально-економічних відносин. При цьому закривалися тисячі сільських шкіл під шляхетним приводом їх об'єднання. Лише в Київській області було закрито 68 шкіл [3, с. 86]. Отже, укріплення господарств, спроби створювати на селі школи по типу міських не принесли очікуваних результатів, а навпаки – відштовхнули робочі руки від землі.

По суті еволюційний характер реформи школи ввійшов у глибокі протиріччя з революційною сутністю перебудови нашого суспільства. У цьому одна з головних причин виниклих проблем.

Реформа базувалася на думці, начебто система народної освіти потребує тільки деякого вдосконалення. Не було прийнято до уваги, що з певного моменту часу зміст роботи школи, й науково-педагогічне, кадрове й матеріально-технічне забезпечення, управління й нормативні основи вимагають докорінного покращення. Звідси дефіцит рішучості, масштабності реформи.

З 1988 р. розпочалася побудова змісту шкільної освіти на оновлених методологічних засадах: передбачалося оптимізувати поєднання загальної, професійної і політехнічної підготовки учнів, а також основних циклів загальноосвітніх предметів; чітко визначити міжпредметні зв'язки, відобразити в змісті знання про природу, суспільство, техніку, людину, досвід здійснення відомих способів діяльності, емоційно-ціннісного ставлення до дійсності. Реформування школи в напрямі трудової підготовки залишалось незадовільним. Державна політика в галузі народної освіти, концепція реформи були зорієнтовані на екстенсивні підходи до розвитку освіти. Це, зокрема, обумовило необґрунтоване розгортання масової підготовки молоді до найпростіших професій та спеціальностей. Такий підхід суперечив інтенсифікації інших сфер народного господарства, активізації суспільного життя, які вимагали більш високого професійного рівня молоді, розвитку в неї творчих якостей та ініціатив.

Лютневий (1988 р.) Пленум ЦК КПРС “Про хід перебудови середньої й вищої школи й завданнях партії по її здійсненню” дав аналіз причин гальмування шкільної перебудови, однак, характеризуючись багатьма протиріччями, не намітив конкретних шляхів завершення реформи [1, с. 15-18].

Лютневий Пленум ЦК КПРС підкреслив необхідність гнучкості та багатогранності форм навчання, включно і професійного. В цей час виявилась тенденція до гуманізації освіти та гуманітаризації навчання. Проте на Пленумі ще лунали думки про необхідність наповнення “сучасним змістом фундаментальних ленінських положень про розвиток соціалістичної школи як школи єдиної, трудової, політехнічної” [2, 2]. Але шкільна практика довела, що ця ідея, яка нещодавно здавалася останнім словом в педагогічній науці, не була життєспроможною.

У цей період трудове профільне навчання й профорієнтація учнів носить усе більше гострий соціальний характер. Так, в Україні в 1985 році більше 20 тис. випускників середніх шкіл ніде не вчаться й не працюють. Через два роки їхня кількість становить більше 35 тис.,

а в 1989 році – досягло більше 90 тис., що в кінцевому результаті привело до значного росту правопорушень і зниження загальноосвітньої підготовки молоді.

З “перебудовою” суспільство змінило свої погляди на протилежні, в тому числі й до трудового профільного навчання, вважаючи ці ідеї комуністичними, тоталітарними. Між тим, як відомо, ідеї підготовки підростаючого покоління до праці стали складовою педагогічної думки ще задовго до розвитку ідей марксизму і сягають у середньовіччя. Тому, коли в 1989 році міністр освіти СРСР Г. Ягодін розіслав циркуляр про те, що години трудового навчання у старших класах можна використовувати для вивчення інших предметів, він тим самим перекреслив багатовікове надбання історії школи.

**Висновки.** Таким чином, уроки історії щодо розвитку трудового профільного навчання в Україні потребують актуалізації й осмислення як у контексті розвитку історико–педагогічного знання, так і в контексті модернізаційних процесів. Вони сприятимуть збереженню у сучасному шкільництві України багатющого національного і духовного потенціалу педагогічних ідей щодо розвитку особистості учня.

Адже, набутий досвід трудового профільного навчання 1970–1980 років мав позитивні тенденції. Розвиток середньої школи як школи трудової, політехнічної забезпечував у певній мірі психологічну і практичну підготовку молоді до праці в галузях матеріального виробництва.

Значна частина випускників, зорієнтована лише на навчання у вузах і технікумах, не витримавши конкурсних випробувань, йшла працювати в народне господарство. Процес адаптації випускників на виробництві та в сільському господарстві вирішувався більш менш успішно завдяки професійній і психологічній підготовленості у загальноосвітній школі. За ці роки демографічна, соціальна і економічна ситуація у сільській місцевості, завдяки припливу молоді, набула позитивних тенденцій.

#### **Використана література:**

1. *Бурштрук В. І.* Про систему трудового виховання в практиці Богданівської СШ № 1 / В. І. Бурштрук, І. Г. Ткаченко. – Знамянка, 1999. – (І. Г. Ткаченко: навчання, пізнання, творчість).
2. *Горбачев М. С.* Социалистическая идея и революционанная перестройка / М. С. Горбачев. – М.: Правда, 1989. – 26 ноября.
3. *Лебеденко А. М.* Роль сельских общеобразовательных школ и социокультурных учреждений в кадровом обеспечении сельскохозяйственного производства / А. М. Лебеденко, Н. П. Дорошенко. – К.: Лыбидь, 1990. – (Партийное руководство перестройкой народного образования: респуб. научн. сб. – Вып. 165.)
4. Материалы XXV съезда КПСС. – М.: Политиздат, 1976. – 220 с.
5. О дальнейшем совершенствовании обучения, воспитания учащихся общеобразовательных школ и подготовке их к труду: [Постановление ЦК КПСС и Совета Министров СССР от 22 декабря 1977 г.]. – М.: Правда, 1977.
6. Основные направления реформы общеобразовательной и профессиональной школы.: материалы первой сессии Верховного совета СССР одиннадцатого созыва.– М.: Политиздат, 1984.–74 с.
7. *Пашков А. Г.* Труд в школе: кризис или обновление? / А. Г. Пашков // Педагогика и психология. – 1992. – № 4. – С. 6.
8. Про хід виконання в республіці рішень XXVII з’їзду КПРС і XXVIII з’їзду Компартії України, основних напрямів реформи загальноосвітньої і професійної школи по дальшому підвищенню якості навчання і комуністичного виховання підростаючого покоління / [доповідь мін. освіти УРСР М. Ф. Фоменко]. – Радянська школа. – 1987. – № 7. – С. 15.

**Романчук А. І.** *Организация трудовой профильного обучения старшеклассников в общеобразовательной школе Украины в 70–80 годы XX ст.*

*В статье рассматриваются условия организации трудового профильного обучения в сельской школе, уделяется внимание особенностям его содержания в 1970-80 гг. XX в. Анализируется теория и практика трудовой подготовки учеников в указанный период.*

**Ключевые слова:** трудовая подготовка, трудовое профильное обучение, профессиональное самоопределение учеников.

**Romanchuk A. I. Organization labour profile teaching of senior pupils at general school of Ukraine in 70-80 of XX of item.**

*The article deals with the organization conditions of Profile Labour Education in the country schools and gives the attention to the peculiarities of its content in 1970–80-th of XX century. The Labour Education theory and practice are analysed for this period. The students industrial subdivision as one of the most effective form of Profile Education in Hight School is examined.*

**Keyworlds:** labour profile education, labour training, the professional self-determination of personality.

**Савенко І. В.**

**Полтавський національний педагогічний  
університет імені В. Г. Короленка**

### **ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ІНТЕГРАТИВНОГО ПІДХОДУ В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ “МАТЕРІАЛОЗНАВСТВО ВИРОБІВ З ДЕРЕВИНИ”**

*У статті аналізується актуальність і доцільність проблеми застосування інтегративного підходу до вивчення матеріалознавства виборів із деревини та гуманітарних дисциплінах у ВНЗ педагогічного спрямування.*

**Ключові слова:** майбутні спеціалісти, матеріалознавство, інтегративні зв'язки, навчальна дисципліна.

Розвиток сучасних технологій виробництва ставить перед освітою у XXI столітті вимоги щодо якісно нового рівня підготовки кваліфікованих фахівців. У Концепції розвитку професійно-технічної освіти в Україні зазначено, що нові завдання, які постали перед професійним навчанням і вихованням, спонукають до суттєвих змін як в обґрунтуванні та виборі складових (цілей, змісту, методів, форм і підходів), так і в його організації, а також орієнтують на особистісний підхід у підготовці майбутніх спеціалістів [3]. Реалізація визначених завдань потребує розробки методологічних і теоретичних засад інтеграції змісту, загальноосвітнього та спеціального компонентів професійного навчання майбутніх фахівців.

У педагогічних дослідженнях інтеграцію розглядають як ефективний засіб формування в студентів узагальненої системи знань і вмій. Фрагментарність у змісті професійної освіти зумовлена, з одного боку, неготовністю викладачів до реалізації сучасних підходів у навчанні та недостатнім рівнем їх підготовки, а з іншого – недостатнім рівнем дослідженості проблеми взаємозв'язків між загальноосвітніми та спеціальними дисциплінами у педагогіці професійної освіти.

Рівень професійної компетентності майбутнього спеціаліста нині визначається підходами до формування знань майбутніх фахівців викладачами, що забезпечують вивчення дисциплін циклів гуманітарної, математичної та природничо-наукової підготовки, а також професійної науково-предметної підготовки. Так, процес засвоєння знань із матеріалознавства, які є професійно значущими для фахівців деревообробного профілю, є досить складним через значне інформаційне навантаження і, водночас, позбавлений емоційності у сприйнятті навчального матеріалу [5]. Важливою умовою підвищення рівня засвоєння знань студентами, що навчаються за спеціальністю “Технологія обробки дерева та меблевого виробництва” є як розуміння специфіки змісту технічних дисциплін, так і запровадження оновленого підходу до викладання матеріалознавства. Таким чином, якість